

**JOVES I HIBRIDACIÓ LINGÜÍSTICA:
DE L'ACCEPTACIÓ SOCIAL
A L'INTERÈS PERSONAL***
*YOUNG AND HYBRIDIZATION LINGUISTIC:
FROM THE SOCIAL ACCEPTANCE
TO THE PERSONAL INTEREST*

Bernat Joan i Mari**

A l'etapa de l'adolescència i de la joventut, arreu del territori lingüístic, es produeix una aparent recessió pel que fa a l'ús de la llengua catalana. El fenomen resulta especialment visible al Principat. Aquesta recessió té relació amb la conformitat social que caracteritza aquesta etapa de la vida. Els joves necessiten la conformitat amb el grup per poder trobar un espai més o menys pacífic on construir la pròpia personalitat. Acabada l'etapa de formació, emperò, torna a pesar l'interès personal –a l'hora de buscar feina, de procurar-se eines per competir a la societat o, senzillament, de tenir els instruments necessaris per moure's a la vida pública–. Aquest fenomen comporta un nou augment de l'ús de la llengua catalana i una millora de les actituds lingüístiques.

És tan preocupant la desafecció temporal dels joves envers la llengua catalana? Podem considerar igualment superficial l'acceptació del català i la millora d'actituds, quan la llengua funciona com a ascensor social?

En aquest paper intentarem esbrinar en quina mesura són superficials i en quina mesura són profundes les actituds que generen comportaments lingüístics aparentment tan contradictoris entre ells.

* Arran de la investigació: J. Pujolar (dir.): *Resum de l'estudi: Entre la identitat i el pragmatisme lingüístic: Usos i percepcions lingüístiques dels joves catalans a principis de segle*. Recerca promoguda per la Secretaria de Política Lingüística i l'Observatori Català de la Joventut. ([s.l.]: mecanoscrit inèdit, 2010), el professor Bernat Joan ens ofereix una reflexió, en profunditat i perspectiva, sobre el jovent i la llengua. Vegeu, a més: <<http://cruscat.wordpress.com/2010/05/17/llengua-i-joves-usos-i->>; <<http://www.cpnl.cat/xarxa/cnlosona/noticies.html?ID=3219>>.

** Correspondència amb l'autor: Bernat Joan i Mari. Carrer del Falcó, 6. Can Rossell de Baix. 07817-Sant Jordi de ses Salines (Eivissa-Espanya). Adreça electrònica: <bernatjoan@gmail.com>.

Adolescència i joventut, una etapa complexa

L'adolescència constitueix una etapa especialment complexa en la vida de les persones. Certament, cadascuna de les etapes de la vida presenta les seves problemàtiques, des d'una perspectiva psicològica, però les de l'adolescència resulten especialment determinants per al que serà la vida futura de cada individu. Vull dir que també té la seva importància, per exemple, com una persona sàpiga viure la seva vellesa, o com acari els problemes de la maduresa, però, en qualsevol cas, no incideixen en la conformació del propi caràcter com ho fan els trets que es desenvolupin durant l'etapa de l'adolescència.

Els adolescents, per definició, són complicats. I ho són, no perquè aquesta constitueixi una característica individual inevitable, sinó perquè l'etapa de la vida per la qual passen també és complicada. És durant aquest període que es comença a conformar la personalitat, que s'estableixen els trets bàsics del propi caràcter i que es configuren les línies mestres del que serà la pròpia conducta al llarg de tota la vida.

Construir quelcom tan complex com el caràcter i la personalitat d'un individu genera molts efectes problemàtics: preocupació, ansietat, desconcert, esperança, desconfiança i confiança alhora... És aquella etapa en què, com diria el poeta, tot està per fer i tot és possible.

Tenint en compte totes aquestes circumstàncies, només abunda en el nostre raonament la constatació que els canvis psicològics van aparellats amb els canvis físics. I amb el fet que durant aquesta etapa es poden desenvolupar unes determinades patologies que solen ser invisibles durant la infància i que resulten molt remotes, si se supera l'etapa de la joventut sense haver-les patides.

Per posar-ne alguns exemples, malalties com l'epilèpsia o l'esquizofrènia es poden desenvolupar intensament durant aquesta etapa. Quant a aquesta segona, se sol afirmar que el grau màxim de possibilitats de desenvolupar-la es troba entre els divuit i els vint-i-cinc anys. Superada aquesta edat, si no s'ha manifestat, ja resulta prou estrany que es manifesti. També resulta rar que pugui manifestar-se abans. I això ocorre amb altres malalties de caire neurològic o amb bona part de les malalties mentals.

Cal tenir en compte, també, a l'hora de tractar aquesta qüestió, que avui dia hi ha un nou element –també determinant en el passat, però probablement no en la mateixa mesura– que pot afectar el procés de les malalties esmentades, o que pot desencadenar-lo directament: el consum de drogues. S'estan fent estudis –diversos i en general força interessants– sobre la incidència del consum de determinades substàncies psicotròpiques en el desenvolupament d'unes certes malalties mentals.

Deixant de banda aquestes qüestions de caire clínic, molt allunyades de la meva especialitat, constatom que l'adolescència i la joventut constitueix una

etapa molt interessant per analitzar els comportaments lingüístics. Per poder dur a terme aquestes anàlisis amb la major rendibilitat possible, cal tenir en compte els instruments metodològics que ens forneixen tant la Sociolingüística com la Psicologia social.

Així, per exemple, podem observar que els usos lingüístics canvien durant l'etapa de l'adolescència. A l'etapa preadolescent –coincident, a la nostra part del món, amb el final l'educació primària–, els usos lingüístics estan més determinats per l'àmbit formal. Així, els infants tendran una major tendència a acomodar-se als usos dels adults i a desenvolupar-ne de mimètics envers allò que vegin al seu entorn. L'ús lingüístic dels infants s'articula a través d'una barreja de models, on pesen de manera significativa tant l'entorn familiar com l'entorn educatiu. L'infant és encara molt dependent dels models que té a la vora, i s'hi ajusta en gran mesura.

L'adolescent, contràriament, passa a veure les coses des d'una altra perspectiva. Els pares deixen de ser els herois, i fins i tot de vegades passen a ser un antimodel. Es desenvolupa una rebel·lia natural en contra del sistema educatiu i els mestres poden ser vistos com a adversaris, si no com a enemics a abatre. El fet de ser en una etapa en què s'està construint la pròpia personalitat genera una curiosa combinació d'individualisme i d'adscripció grupal, que sempre es desenvoluparà en «petit comitè». Passa el mateix envers els pares com a adults.

En aquesta etapa, com comentarem a continuació –en un dels seus aspectes més rellevants, des d'una perspectiva sociolingüística–, es produeix una paradoxa de dimensions considerables. En aquesta paradoxa s'hi conjuminen la revolta davant allò que està establert amb la necessitat de poder comptar amb un ordre establert al qual adaptar-se. Es tracta, doncs, d'una etapa de contestació davant allò que és percebut com a poder constituït. L'adolescent, el jove, té un instint natural que el porta a desobeir les normes, a qüestionar-se-les, a fer-se moltes preguntes. Per tant, l'educació ja no funcionarà com un model infal·lible, però tampoc no hi funcionarà la família. Durant aquesta etapa, els amics passen a comptar amb un pes molt important a l'hora de conformar els propis punts de vista i a l'hora de prendre les pròpies decisions. El jove intentarà no ser gregari davant les normes socials. Però, paradoxalment, això farà que sigui extraordinàriament gregari davant el grup que exigeix un elevat grau de conformitat: el grup dels amics, dels pròxims.

Necessitat de conformitat social

Si una cosa caracteritza, doncs, els trets psicològics col·lectius dels joves i dels adolescents és la necessitat de conformitat social. Segurament, per la paradoxa que explicàvem més amunt, resulta tan habitual que entre els joves i

els adolescents proliferi l'adscripció a algun tipus de «tribu urbana». Aquestes «tribus» fan el paper de socialització que, a l'etapa adulta, conformen les institucions –socials i públiques–. En les «tribus» els joves troben els trets d'identitat que cerquen desesperadament i que potser encara els manquen. No vol dir que això hagi de tenir una transcendència en les ulteriors adscripcions grupals dels joves, però en aquesta etapa hi juguen un paper molt important.

La necessitat de conformitat social ha constituït un dels objectes d'estudi de la Psicologia social a través del temps. Va tenir una especial transcendència durant els anys seixantes i setantes del segle passat, al voltant de teòrics com McGuire i d'altres. Així mateix, des d'una perspectiva fàcilment aplicable tant a la Sociolingüística com a la Psicologia social aplicada a les actituds lingüístiques, van tenir una rellevància especial autors com Thurstone, precursor de les escales d'actituds –cada cop més elaborades i més ben treballades; avui dia usades profusament arreu del món–.

La necessitat d'acceptació per part del grup resulta determinant a l'hora de mostrar unes certes actituds lingüístiques. A causa de la pròpia feblesa sociolingüística, la llengua catalana és avui dia percebuda com la llengua del poder. Aquest fenomen ocorre amb intensitats diferents, segons l'àrea dels Països Catalans que analitzem. Així, per exemple, és un fenomen claríssim al Principat de Catalunya, on la llengua catalana està sòlidament assentada dins el sistema educatiu i dins les institucions. No hi ha grans diferències entre Catalunya i les Illes Balears, malgrat que a les Illes la situació social i institucional del català és considerablement més feble que no al Principat. En bona mesura, aquesta percepció també existeix al País Valencià, malgrat l'evident feblesa institucional de la llengua. Formar part de l'àmbit formal, que hi hagi uns mínims d'ús institucional i assentar-se en el sistema educatiu constitueixen elements que fan que el català sigui percebut com la llengua del poder. Aquesta percepció –substancialment errònia– es produeix precisament perquè el català es troba en una situació ambigua, sense prou consistència institucional. A les àrees unilingües de l'Estat espanyol ningú no es planteja si l'espanyol és la llengua del poder o no. I, per descomptat, ningú no es planteja deixar d'usar el castellà com a signe de revolta contra l'ordre establert. Als llocs amb llengües plenament normalitzades, la llengua no és marcada –per tant, tampoc no és marcada com a llengua del poder–, de manera que tant aquells que estan en contra de l'ordre establert, com aquells que el defensen aferrissadament, usen la llengua habitual amb la mateixa normalitat i amb la mateixa espontaneïtat.

La percepció –errònia, doncs– del català com a llengua del poder, com a llengua del *stablishment*, unida a la tendència natural de la joventut a la rebel·lia, contribueixen a fer de l'abandonament del català –i, per tant, a l'ús del castellà, perquè una llengua sempre és substituïda per una altra– part dels propis trets d'identitat grupal.

Així mateix, en una etapa en què la necessitat d'acceptació social resulta peremptòria, persones que, en principi, no tenen prejudicis davant l'ús de la llengua catalana passen a prescindir-ne completament i, almenys en determinats àmbits, arriben a expressar-se majoritàriament –si no exclusivament– en castellà.

Les llengües plenament normalitzades són llengües no marcades. Això ocorre, efectivament, amb el castellà. En conseqüència, ningú no és titllat de res si usa el castellà i, en canvi, contràriament, hi ha la possibilitat que hom reculli tot un seguit de qualificatius indesitjats si es decideix a usar la llengua catalana. S'opta, per tant, en el context explicat, per usar la llengua no marcada, el castellà, independentment de les pròpies actituds –i, fins i tot, sovint, independentment de les pròpies conviccions–.

Així doncs, tant la voluntat de conformitat social per part del jovent com el fet que, a la nostra àrea lingüística, una llengua apareix com a marcada i l'altra com a no marcada, són fenòmens que contribueixen a fer que l'ús del castellà se sobredimensioni durant aquesta etapa de la vida –tant en relació a l'etapa precedent, com en relació a l'etapa posterior–. Tot seguit veurem algunes de les característiques d'aquest fenomen, així com de les seves possibles explicacions.

Sobre el concepte d'hibridació lingüística

Entenem per *hibridació lingüística* aquell fenomen que fa que, en situacions de bilingüisme social, una persona sigui capaç d'utilitzar tant una llengua com l'altra, depenent de les situacions en què es trobi. La hibridació té a veure amb una concepció pragmàtica de l'ús de la llengua, enfront d'altres concepcions, com ara la identitària. Es tracta, per tant, d'usar una llengua o una altra en determinades circumstàncies, no segons la llengua mateixa, sinó de la funcionalitat de l'ús, de l'adequació a les necessitats comunicatives o de l'interès dels parlants.

Les dades que oferirem sobre com funciona la hibridació lingüística entre els joves, ho seran a partir de l'estudi dirigit pel professor Joan Pujolar i esmentat a la nota al peu, de l'inici. Així doncs, i segons aquest estudi, el fenomen de la hibridació, contràriament al que s'havia cregut en amplis cercles, fins ara, afavoreix més la penetració del català que no la del castellà. Des del moment en què l'espanyol és majoritari en una determinada franja d'edat –per qüestions merament demogràfiques, no per defecció de la pròpia comunitat lingüística–, el fet que hi hagi un percentatge important de joves que usin indiferentment les dues llengües ajuda a una major penetració de la llengua catalana. Per dir-ho en termes de l'estudi esmentat, «en aquest procés d'hibridació, la penetració absoluta del castellà –la seva presència o pes total– encara tendeix a ser superior a la del català, però, per contra, la penetració relativa del català és força superior a la del castellà –l'increment dels usos en relació amb el que trobem en l'origen

familiar o en l'entorn domèstic actual—. En termes generals, els joves d'origen catalanoparlant tendeixen a fer una hibridació de baixa intensitat que no desplaça l'ús preferent del català. Entre els castellanoparlants d'origen, en canvi, trobem sovint hibridacions d'alta intensitat o, fins i tot, la inversió de la llengua preferent».

Aquest fet es tradueix, al Principat de Catalunya, de manera claríssima, en un desplaçament a favor del català a l'hora de parlar amb els fills. Segons l'*Enquesta d'usos lingüístics de la població de Catalunya* (2008), el 34,8% dels ciutadans del Principat tenen el català com a llengua d'origen (primera llengua que van parlar) i el 54,8% hi tenen el castellà. Però, a l'hora de parlar amb els fills, el 47,3% els parlen només en català i, en canvi, sols el 28% afirmen parlar-los en castellà —la resta, amb matisos diferents, els parlen en castellà i en català—. Aquest desplaçament implica que no sols hi hagi transmissió generacional, sinó que augmenti el nombre de catalanoparlants de generació en generació, encara que pugui disminuir el percentatge —a causa del canvi demogràfic—.

Seria molt interessant estudiar com funciona la hibridació a la resta dels Països Catalans, tenint en compte tant els diferents condicionants sociolingüístics com les diferències que hi ha pel que fa a l'arquitectura institucional i a la legislació a l'entorn de la llengua —de les llengües—. Perquè sabem, per la diversitat d'enquestes realitzades al llarg del temps als diferents territoris de parla catalana que, a determinades àrees, no està garantida ni tan sols la transmissió generacional. I que a d'altres, malgrat la transmissió generacional, no hi ha unes normes d'ús lingüístic que garanteixin que, amb un cert canvi demogràfic, aquesta transmissió pugui mantenir-s'hi.

Joves i conformitat lingüística

Com ja hem assenyalat al segon apartat d'aquest paper, la tendència dels joves, en les seves conductes grupals, opera en el sentit de l'adaptació a la norma general, d'establiment de conformitat amb el grup. Ara bé, no se'n pot parlar, en aquest sentit, de manera general, sinó que entenem que cal fer les distincions i els matisos que siguin pertinents per tal de no donar-ne una imatge necessàriament distorsionada.

Certament, els joves, en general, actuen d'acord amb la norma de la conformitat social. Però no ho fan tots amb la mateixa intensitat, ni hi ha el mateix grau d'adequació a la norma en tots els segments de la població juvenil. S'ha pogut establir, per exemple, segons l'estudi esmentat, una clara relació entre el grau de formació acadèmica i la intensitat en la conformitat lingüística: com més grau de formació, menys grau de conformitat.

Aquest fet ens forneix una perspectiva nova i moltes vegades mal analitzada —a causa de les generalitzacions distorsionadores—: hi ha un percentatge impor-

tant de joves que cursen estudis universitaris –o que han acabat la seva carrera, en aquest nivell– que no practiquen la conformitat amb la norma del canvi de llengua davant un interlocutor castellanoparlant. Els joves catalanoparlants, de manera generalitzada, s'adapten a la norma del canvi d'ús, però no ho fan de manera sistemàtica o, almenys, no ho fan sense comprovar prèviament que la persona que parla amb ells desconeix la llengua catalana. Aleshores, es produeix el canvi. Però no es produeix si l'interlocutor és capaç de parlar en català, encara que no sigui la seva llengua. Fins i tot no es produeix, sovint, si l'interlocutor no parla el català però afirma que és capaç d'entendre'l.

Així mateix, Pujolar i el seu equip han comprovat que «pel que fa als discursos i posicionaments sobre les llengües, entre els joves hi ha un ampli consens sobre la necessitat de saber ambdues llengües». Havent-hi un percentatge de joves que tenen el castellà com a llengua inicial sensiblement superior al percentatge dels que hi tenen el català, aquest fet també opera a favor de la llengua catalana. En la mateixa línia, s'hi assenyala que tres quartes parts dels joves tenen posicions d'empatia –és a dir, clarament favorables; no neutres ni desfavorables– envers l'ús de la llengua catalana.

Un element que juga clarament a favor del català és el de l'interès individual. El pas del món escolar al món del treball constitueix un moment decisiu a l'hora d'adoptar la llengua catalana –entre els joves no catalanoparlants–. Així mateix, el canvi d'estatus familiar –el fet d'aparellar-se o el fet, sobretot, de tenir infants– constitueix un altre motiu de primer ordre per fer el pas a adoptar, també, la llengua catalana. Parelles que s'han conegut parlant-se en castellà i que potser no han canviat de llengua malgrat descobrir que els dos eren capaços de comunicar-se normalment en català, fan el canvi quan neix el primer fill.

Del conjunt de l'estudi, arribam a la conclusió que som en una etapa en què hi ha més voluntat entre els joves d'aprendre català i unes actituds més favorables que no un ús real de la llengua. Malgrat tot, les actituds favorables constitueixen un element del tot indispensable de cara a poder aconseguir un augment en el seu ús. Sovint, així mateix, tenim una percepció equivocada sobre les actituds lingüístiques dels joves, per diversos motius. D'una banda, per la tendència a la conformitat social, fet sobre el qual ja ens hem estès més amunt. Aquesta tendència ens mostra una foto fixa molt més favorable al castellà del que tenim en realitat. D'altra banda, també ens forneix una percepció equivocada el fet que hom manifesta unes actituds molt més favorables del que es podria desprendre en una anàlisi de l'ús real de la llengua catalana entre els joves.

Sense tenir-ne dades i, per tant, arriscant-me a oferir una opinió sense fonament científic, tenc la impressió que aquests fenòmens s'aguditzen encara més a la resta dels Països Catalans, perquè hi ha un paraigua legislatiu i un consens social més feble. Aquesta impressió, emperò, no és més que això, una impressió particular, mentre no s'estableixi a través d'estudis científics fiables quines són

les tendències reals, des d'aquesta perspectiva de la Psicologia social aplicada a la llengua, entre els joves de les illes Balears i del País Valencià.

Entenc que aquí hi ha un camp d'estudi molt interessant, que hauria d'ocupar l'interès dels nostres investigadors tant en Sociolingüística com en Psicologia social, tot tenint en compte que, efectivament, el futur de la llengua catalana depèn –per molt tòpic que sigui– de les actituds que es consolidin entre la població que avui encara és jove.